

TARIFFOPPGJØRET 2016:

Nulloppgjør og «revolusjon» i staten

Sju streiker og strid om lokale forhandlinger og pensjon. Dette var noen av ingrediensene i årets lønnsoppgjør. Hovedoppgjøret for 2016 bød på flere overraskelser. Ikke minst gjaldt det «revolusjonen» i staten, som endte opp med en splittelse av hovedtariffavtalen.

Fafo-forsker Åsmund Arup Seip oppsummerer her tariffåret 2016.

Lønnsoppgjørene 2016 var moderate. Samlet sett ble det ingen reallønnsøkning, og i alle sektorer ble det utvist moderasjon og vilje til å følge rammene fra frontfagsoppgjøret. Likevel ble høsten fylt med lange streiker. Antallet streiker var ikke større enn vanlig, men at fire av sju streiker varte i nærmere én måned eller lengre, er uvanlig.

Det kan være flere grunner til dette. Moderate uttak i legestreiken og i lokførerstreiken begrenset konsekvensene av streikene. At streikene kom på høsten, og ikke på forsommeren kan også ha økt streikelysten. Viktigst var det nok likevel at mange av tvistene dreiet seg om prinsipielle spørsmål, ikke om kroner og øre. I slike tilfeller er det ofte ikke mulig å møtes på midten, og vanskelig å finne en løsning som begge parter kan leve godt med i ettertid.

Bakgrunn for lønnsoppgjøret 2016

Tidlig på høsten 2015 ble det klart at pensjonsspørsmål kunne bli en sentral del av tariffoppgjøret i 2016. Handel og Kontor ville reise krav om tariffesting av tjenestepensjonene, og ønsket en samordning av forhandlingene (HK-nytt 2.11.2015). Også i Spekter-området lå det mange uløste pensjonsspørsmål og ventet.

Kommunal- og moderniseringsminister Jan Tore Sanner signaliserte at statlige ledere skulle få større innflytelse. Dette ble tolket som et varsel om økt desentralisering av lønnsdannelsen i staten (NITO 9.11.2016, Aftenposten 9.11.2016). Akademikerne var positive, men LO stat stilte seg negativ til Sanners utspill. Det lå dermed vanskelige konflikttema i oppgjøret både i privat og offentlig sektor.

Teknisk beregningsutvalg kom med sin foreløpige rapport om grunnlaget for lønnsoppgjøret i midten av februar. TBU anslo at årslønnsveksten for lønnstakere fra 2014 til 2015 samlet hadde vært på 2,8 prosent. Lønnsoverhenget i industrien var beregnet til 1 prosent, mens overhenget i staten og Spekter-området var på 0,5 prosent og i kommunene 0,7 prosent.

TBUs beskrivelse av norsk økonomi bar preg av det kraftige fallet i oljeprisen i 2014 og 2015. Veksten i økonomien var neste falt bort, og arbeidsledigheten hadde økt gjennom 2015, med til dels store regionale forskjeller. Utvalget mente konjunkturedgangen i norsk økonomi ville fortsette i første halvdel av 2016, med mulighet for en moderat oppgang i andre halvår (TBU 22.2.2016).

LOs krav og pensjonsflokke

Den samme beskrivelsen av norsk økonomi preget også uttalelsen fra LOs representantskapsmøte som ble avholdt 23. februar 2016. Etter flere år med reallønnsvekst var det fare for at lønnsdannelsen «måtte håndtere stagnerende lønnsevne og forsterket press i retning av økonomisk og sosial ulikhet» uttalte LOs representantskap, som mente LO fortsatt måtte legge vekt på en rettferdig fordeling og ivareta et økonomisk helhetsansvar.

Representantskapet vedtok at LOs krav skulle være å opprettholde kjøpekraft, fremme særskilte lavlønnskrav og prioritere kvinnedominerte grupper i offentlig sektor:

«Vårt hovedkrav til lønn er å sikre medlemmenes kjøpekraft. For å fremme seriøsitet og likelønn og motvirke lavlønn

- heves overenskomstenes lønnsatser
- fremmes det særskilte økonomiske krav for lavlønte som tradisjonelt får lite ut av eller ikke har lokale forhandlinger
- prioriteres kvinnedominerte grupper innenfor sentralt avtalte rammer i offentlig sektor»

Til tross for at representantskapet understreket behovet for samordning, ble det vedtatt å gjennomføre et forbundsvist oppgjør (Tariffpolitisk uttalelse, LOs representantskap 23.2.2016).

Den største uenigheten på LOs representantskapsmøte gjaldt imidlertid ikke lønn, men pensjon. Fellesforbundet hadde i begynnelsen av januar blitt enig med Norsk Industri om en innskuddspensjonsordning med individuelle pensjonskonti som ville være lette å flytte fra arbeidsgiver til arbeidsgiver. Flere LO-forbund mente dette brøt med LOs handlingsprogram, og ønsket en hybridpensjon i stedet.

LOs ledelse hadde før representantskapsmøtet forsøkt å finne en gylden middelvei som ga forbundene frihet til å forhandle pensjon på ulike premisser. Noen forbund reiste imidlertid et benkeforslag og krevde at pensjonsordningene skulle bygges som «brede kollektive ordninger» som blant annet kunne sikre at kvinner ikke kom dårligere ut enn menn. Dette forslaget fikk flertall, og LO-lederen måtte innrømme at benkeforslaget spente bein under Fellesforbundets løsning (VG Nett 23.2.2016).

LOs representantskap vedtok dermed å kreve tariffesting av tjenestepensjon gjennom ordninger som skulle gjøre det lettere å skifte jobb uten tap av pensjon. LO ville ha «et system for bedre samling av opptjente rettigheter og pensjonskapital gjennom brede kollektive ordninger» (Tariffpolitisk uttalelse,

LOs representantskap 23.2.2016). Vedtaket gjorde det ikke lettere for Fellesforbundet å gå inn i frontfagsforhandlinger med arbeidsgivere som ga uttrykk for at de over hodet ikke ville diskutere pensjon: «NHO er krystallklare, vi vil ikke ha pensjon inn i tariffavtalene», uttalte NHO-direktør Svein Oppegård til Aftenposten (Aftenposten 23.2.2016).

Forventet moderasjon også i offentlig sektor

Det var ingen uenighet blant partene i staten om at frontfagets rammer skulle følges. Aftenpostens kommentator Gunnar Kagge spådde at oppgjøret kom til å bringe mer ord enn penger (Aftenposten 26.11.2015). Akademikerne så ikke dette som det største problemet. Det var de sentraliserte oppgjørene i staten Akademikerne ville til livs. De førte til lønnsutjevning og ga ikke nok til akademikergruppene, mente leder i Akademikerne, Knut Aarbakke. Han ville ha en total omlegging av lønnsforhandlingssystemet og forhandle lønn lokalt (Aftenposten 4.4.2016).

I statlig sektor forhandler de fire hovedsammenslutningene, LO Stat, YS Stat, Unio og Akademikerne med statens personaldirektør og arbeidsgiverpolitisk avdeling i Kommunal- og moderniseringsdepartementet. LO Stat har rundt 33 prosent av de organiserte i staten, mens YS Stat har 19 prosent, og Unio 23 prosent. Akademikerne har 21 prosent av de organiserte i staten, og har et forhandlings samarbeid med NITO som organiserer rundt 4 prosent. Det statlige tariffområdet omfatter rundt 154 000 arbeidstakere.

De sentrale partene i staten vurderer resultatet i frontfagsforhandlingene og fastsetter en ramme for oppgjøret. Deretter bestemmer de om lønnsstilleggene skal fordeles sentralt eller om det skal settes av en pott til fordeling lokalt. Lokale lønnsforhandlinger foregår etter at den sentrale avtalen er underskrevet og dermed uten streikerett. I 2014 ble 1/3 av den økonomiske rammen avsatt til lokale forhandlinger. Akademikerne ville nå ha mer.

I kommunal sektor forhandler KS på vegne av 428 kommuner og 18 fylkeskommuner. Oslo kommune er et eget forhandlingsområde med egen tariffavtale. KS-området er et stort forhandlingsområde med rundt 422.000 ansatte, der de fleste jobber i helse- og sosialsektoren (38 prosent), i skolen (30 prosent) og i barnehagene (10 prosent). En stor andel av de ansatte er derfor universitet- og høyskoleutdannet. De ansatte er organisert i 41 forbund som representeres av fire forhandlings sammenslutninger: LO Kommune, som er den største med 45 prosent av de organiserte, Unio Kommune har 41 prosent, YS Kommune 8 prosent, og Akademikerne kommune har litt over 5 prosent av de organiserte i KS-sektoren (Kommunal Rapport 12.4.2016).

Kommunene fikk i 2015 et både større overføringer og økte skatteinntekter, og dermed samlet sett to milliarder kroner mer enn opprinnelig budsjettet (Aftenposten 17.4.2016). Verken overhenget eller glidningen var like stor i kommunesektoren som i privat sektor. Dermed var det «penger å forhandle om» lovet Hege Mygland, direktør i KS' forhandlingsavdeling (Kommunal Rapport 12.4.2016). Alle parter var imidlertid enige om at rammene fra frontfaget skulle være styrende.

Utfordringer i Spekter

Arbeidsgiverforeningen Spekters direktør Anne-Kari Bratten understreket i januar alvor i den økonomiske situasjonen, og at dette også ville få konsekvenser for virksomheter som ble finansiert over statsbudsjettet. Det ville bli stilt krav til bruken av fellesskapets midler, mente Bratten, som

varslet omstillinger og magre lønnstillegg: «Rammen for lønnsoppgjøret i 2016 bør ikke over 2 prosent» (Spekter 20.1.2016).

Mange av Spekters virksomheter sto foran forhandlinger om pensjon. Spekters sjefsøkonom, Stein Gjerding, ga uttrykk for at Spekter ønsket et system med innskuddspensjon etter samme modell som Fellesforbundet og Norsk Industri hadde kommet fram til (Ukeavisen Ledelse 22.1.2016).

Pensjons spørsmålet var imidlertid svært betent i mange Spekter-virksomheter. Forhandlingene mellom Spekter og LO Stat om tariffavtale for orkestre, teatre og Operaen, som skulle vært sluttført i 2015, var ennå ikke avsluttet, og det var dermed fare for at striden om pensjon skulle bli hovedtema i tariffoppgjøret.

Nulloppgjør og «revolusjon»

Frontfaget

Tirsdag 8. mars startet lønnsoppgjøret med overlevering av krav mellom Fellesforbundet og Norsk Industri. Dermed var frontfagsforhandlingene i gang. Forbundsleder Jørn Eggum overleverte Fellesforbundets krav, som blant annet omfattet ekstra lønnstillegg til områder med lavlønn eller svak lønnsutvikling.

Pensjonskravet til Fellesforbundet:

«Tjenestepensjon»

«Fellesforbundet krever rett til pensjonsopptjening uten avkortning av første G i pensjonsgrunnlaget og rett til pensjonsopptjening i små stillingsbrøker og korte ansettelsesforhold.

Rettigheter til tjenestepensjon bør være tema for forhandlinger på lik linje med lønn og øvrige rettigheter. Dette bør forankres i overenskomstene i tråd med disse tradisjonen og modell for forhandlinger. Ordningene bør organiseres på en mer kostnadseffektiv og samordnet måte enn i dag. Fellesforbundet vil presisere kravet i løpet av forhandlingene.»

Fellesforbundet.no 8.3.2016

NHOs representantskap hadde vedtatt prinsippene som kravene fra arbeidsgiverne bygget på (VG nett 2.3.2016):

- Ytterst moderat lønnsoppgjør, også for overenskomstenes minstelønnsatser
- Lokale forhandlinger med lønnsdifferensiering etter den enkelte bedrifts økonomiske situasjon
- Avvise ethvert krav om innføring av nye pensjonsrettigheter gjennom lovgivning eller tariffavtaler
- Ingen reduksjon i arbeidstid
- Ingen nye lønnsgarantiordninger

Partene sto langt fra hverandre, og etter en ukes forhandlinger ble det brudd. Dermed gikk oppgjøret til mekling. Meklingsfristen var satt til lørdag 2. april, og Fellesforbundet varslet at 26 000 medlemmer ville bli tatt ut i streik. Blant de vanskelige sakene var håndtering av utenbystillegg og regulering av dette. Fellesforbundet ønsket en avtale som forhindret økt import av billig utenlandsk arbeidskraft (NRK 2.4.2016). Pensjonsspørsmålet så uløselig ut, og NTB meldte at pensjon trolig ble løftet ut av forhandlingene og meklingen fordi kravet, slik Fellesforbundet hadde formulert det, krevde en lovendring.

Meklingen ble avsluttet på overtid. Den økonomiske rammen for oppgjøret endte på 2,4 prosent. Med en forventet lønnsøkning på 2,5 prosent innebar dette et nulloppgjør. Men partene og Riksmekleren ble nødt til å trekke regjeringen inn for å få til en løsning på pensjonsspørsmålet. Riksmeklingsmannen henvendte seg til statsminister Erna Solberg med anmodning om bidrag til å få oppgjøret i havn. Regjeringen lovet å utvide permitteringstiden fra 30 til 52 uker. Statsministeren gikk også med på å utrede pensjonsspørsmålet og hvordan sparingen kan foregå, mulighetene for tilleggssparing og når pensjonsoppsparing bør begynne (Dagsavisen 3.4.2016). De vanskelige spørsmålene knyttet til utenbystillegg når arbeidstakere i perioder må bo hjemmefra, ble også skjøvet over til videre utredninger partene i mellom (Adresseavisen 3.4.2016).

Norsk Industri ønsket en oppmyking av normalarbeidsdagen. Fellesforbundet gikk med på en prøveordning der tillitsvalgte i bedriften kan avtale at den normale arbeidstiden, uten særskilte tillegg, kan legges fram til klokka 19 på hverdager og klokka 18 på lørdager (FriFagbevegelse 6.4.2016).

I forbindelse med oppgjøret i frontfaget skal NHO, i forståelse med LO, anslå årslønnsveksten for arbeidere og funksjonærer samlet i industrien i LO-NHO-området. Dette anslaget blir ansett som rammen i frontfaget, og normgivende for de etterfølgende lønnsoppgjørene. NHO anslå årslønnsveksten i 2016 til 2,4 prosent (NTB Info 3.4.2016).

Lavlønnsfagene

Etter at industrioverenskomsten var i havn ble meklingen i byggfagene ferdig i løpet av en uke. Forhandlingene i lavlønnsfagene startet først i overgangen til april. De fleste avtalene kom i havn uten konflikt. Handel og kontor avviklet raskt forhandlingene med Virke, og Sjømannsforbundets avtaler med NHO var klar i løpet av et par dager.

Arbeidsmandsforbundet måtte imidlertid til Riksmekleren for å bli enig med NHO Service om avtalen for renholdsbedrifter. Bruddet i forhandlingene ble begrunnet med at arbeidsgiverne ikke ville følge de samme kravene til innleie fra bemanningsforetak som ble lagt til grunn i frontfagene (Norsk Arbeidsmandsforbund 24.4.2016). Etter at Riksmekleren hadde gitt sitt bidrag kom partene til enighet på overtid. Avtalen endte med en lønnsøkning på kr. 4,83 per time, og enighet om et utvalg som blant annet skulle se på konkurranseforhold i bransjen (Riksmelers møtebok 2016-006). Ut over våren var det også behov for mekling i bussbransjeavtalen og NNNs fire avtaler i bryggerier, bakerier, kjøttindustrien og i mat- og drikkevareindustrien.

I hotell- og restaurantbransjen kom partene ikke til enighet, selv med riksmeklerens hjelp. Fellesforbundet krevde rett til lokale forhandlinger, noe arbeidsgiverne motsatte seg. Streiken endte med en forhandlingsløsning etter nærmere én måned.

Søksmålet ble trukket tilbake i november da partene kom fram til et forlik der Fellesforbundet sa seg enige i at det hadde forekommet boikott som var rettsstridig, blant annet på grunn av manglende varsling (fellesforbundet.no 17.11.2016).

Splitt av Hovedtariffavtalen i staten

Den 12. april startet lønnsoppgjøret i staten. Dette var første oppgjøret til den nyansatte personaldirektøren Gisle Nordheim, som blant annet hadde bakgrunn fra Forsvarsdepartementet og Nordisk ministerråd. På den andre siden av bordet satt de fire hovedsammenslutningene.

Personaldirektøren signaliserte allerede ved åpningen av lønnsforhandlingene at det ville komme endringer i lønns- og forhandlingssystemet. «Vi ønsker å se på endringer som gjør at partene får større fleksibilitet og mer handlingsrom», sa Nordheim til pressen. Han understreket at det måtte komme «tydelige endringer nå» (FriFagbevegelse.no 12.4.2016). Dermed åpnet han konflikten mellom Akademikerne, som ønsket mer lokal lønnsdanning, og LO Stat som ville sloss for å beholde det eksisterende forhandlingssystemet med sentrale oppgjør.

Når alle parter har akseptert at lønnsoppgjøret skal være forsvarlig og innenfor frontfaget rammer, vil striden stå om hvordan pengene skal fordeles. Akademikerne hadde over lengre tid gitt uttrykk for at sentrale oppgjør med kronetillegg til de lavest lønte ikke hadde gitt deres grupper en stor nok andel av potten. Derfor har de villet endre forhandlingssystemet slik at lønnsdanningen kan foregå lokalt i den enkelte virksomhet. For LO Stat har det vært viktig å forhandle hele lønnsmassen i staten under ett. Det har gitt spillerom for å sikre en god lønnsutvikling for de lavest lønte og ansatte som ikke har en lang karrierestige og derfor får en lavere lønnsutvikling over tid.

Et annet spørsmål som dukket opp i statsoppgjøret var pensjon. Pensjonssystemet er under utredning, og organisasjonene forlangte å få konfliktrett i mellomoppgjøret 2018 dersom det kom til avgjørelse i pensjonsspørsmålet. Det ville ikke staten godta (Kommunal rapport 29.4.2016).

Lørdag 30. april kunne Aftenposten melde at statens personaldirektør og Akademikerne hadde gjennomført «en liten revolusjon». Staten valgte å inngå en ny tariffavtale med akademikerne med en lønnsvekst på 2,4 prosent, der tre fjerdedeler skulle fordeles lokalt. I tillegg ble staten og Akademikerne enige om å utrede detaljene i et nytt lønns- og forhandlingssystem der lønnsdannelsen i staten skulle flyttes fra sentralt til lokalt nivå. Bare rammen for oppgjøret skulle forhandles sentralt.

De tre andre hovedsammenslutningene brøt umiddelbart forhandlingene med staten og varslet streik for rundt 5 500 medlemmer. Leder i LO Stat, Tone Rønoldtangen, mente statens tilbud var et angrep på de statsansattes rettigheter, blant annet fordi det ikke vil være streikerett knyttet til lokale lønnsforhandlinger (Forskerforum 1.5.2016).

Etter vanskelig mekling kom partene til enighet den 26. mai. LO Stat, YS Stat og Unio aksepterte en lønnsøkning på 2,4 prosent. Andelen som skulle fordeles lokalt (50 prosent) var noe mindre enn for Akademikerne. Hovedorganisasjonene aksepterte et mandat for en arbeidsgruppe som innen 1. februar 2017 skal se på lønssystemet i staten. Rønoldtangen i LO Stat understreket at det i dette mandatet lå en premiss om at de sentrale partene skulle forhandle, ikke bare om den økonomiske rammen, men også vurdere «sentrale og lokale avsetninger» (NTB Info 26. 5.2016).

Pensjonsspørsmålet, som mange trodde kunne føre til streik, ble lagt til siden. Staten ville ikke ha forhandlinger om pensjon inn i lønnsoppgjøret i 2017, og arbeidstakerorganisasjonene trøstet seg med at pensjon er regulert i hovedtariffavtalen, og at det dermed påhvilde staten å ta et initiativ dersom denne måtte endres.

Med denne enigheten fikk staten for første gang siden 1958 en hovedtariffavtale som var splittet i to. Akademikerne hadde fått en egen avtale og en egen lønnstabell, de tre andre hovedsammenslutningene hadde en felles avtale og en felles lønnstabell.

Hvordan skal de lokale forhandlingene praktiseres?

I slutten av juni sendte departementet, etter å ha konsultert hovedsammenslutningene, ut et brev til de statlige virksomhetene om hvordan de lokale forhandlingene skulle praktiseres etter de to nye avtalene:

«Utgangspunktet er at ansatte skal følge tariffavtalen som gjelder for den organisasjonen de var medlem av 1. mai 2016 i hele tariffperioden, dvs. frem til 30. april 2018. Dette gjelder også dersom de i løpet av perioden melder seg ut eller bytter organisasjon. Den organisasjonen som vedkommende var medlem av 1. mai 2016, har dermed også ansvar for å fremme eventuelle lønnskrav i de lokale forhandlingene.

Uorganiserte skal følge avtalen inngått med LO Stat, Unio og YS Stat, jf. Innst. 417 S (2015- 2016), romertallsvedtak nr. IV.

Uorganiserte som melder seg inn i fagforening, skal følge tariffavtalen som gjelder for fagforeningen på innmeldingstidspunktet. Arbeidstakeren skal beholde den lønnen vedkommende har, og verken gå opp eller ned i lønn. Avtalt lønn må tilpasses gjeldende lønssystemer.»

Brev fra KMD til statlige virksomheter om hovedtariffavtalene i staten, 27.6.2016

Kommuneoppgjør uten mekling

Lønnsoppgjøret i kommunal sektor ble gjennomført uten mekling. Alle parter stilte seg bak frontfagsrammen og var enige om en lønnsvekst på 2,4 prosent. Utfordringen i lønnsoppgjøret i KS-sektoren var blant annet sprikende krav på arbeidstakersiden.

Unio hadde stilt krav om at høyskolegruppene skulle skilles ut i et eget kapittel i tariffavtalen. Dette skulle sikre Unio kontroll over lønnsmassen til egne medlemsgrupper i forhandlingene, slik at disse ikke skulle «subsidiere» lavlønsgrupper i kommunesektoren. LO var imot å skille ut enkeltgrupper. En slik inndeling ville gjøre det vanskelig å ha et helhetsperspektiv på forhandlingene, og ville gjøre det vanskeligere å prioritere særskilte grupper. Alle ville få den samme prosentsatsen, og dynamikken i lønnsforhandlingene ville forsvinne. Heller ikke arbeidsgiverne i KS ønsket dette.

Partene i kommunal sektor ble enige 30. april, før enighet var oppnådd i staten. LO Kommune fikk gjennomslag for kravet om en egen stillingsgruppe for fagarbeidere med tilleggsutdanning, og KS fikk til en samordning av stillingsgruppene for lærere og andre høyskoleutdannede. Det ble avtalt

sentrale tillegg både for 2016 og 2017, og avsatt midler til lokale forhandlinger (0,9 prosent) i 2017 (KS 30.4.2016).

Også i Oslo kommune kom partene til enighet litt på overtid. Alle ansatte ble garantert en lønnsvekst på 2 prosent, samtidig som det ble avsatt en pott på 0,35 prosent til justeringsforhandlinger (NTB 1.5.2016). Justeringsforhandlinger foregår senere på året, og uten mulighet til å streike.

Akademikerne uttrykte misnøye med at ikke lønnsforhandlingene kunne desentraliseres til bydelene. «Det er helt uforståelig at kommunen vil tilbake til en planøkonomi som har gått ut på dato», uttalte forhandlingsleder i Akademikerne i Oslo kommune (NRK 1.5.2016).

Spekter – uenighet om pensjon

Lønnsoppgjøret i Spekter foregår i tre faser. Først forhandler Spekter og hovedorganisasjonene om felles spørsmål som for eksempel generelle tillegg eller sosiale bestemmelser og om prosedyrer for lokale forhandlinger. Etter disse sentrale forhandlingene gjennomfører de ulike forbundene lokale forhandlinger på virksomhetsnivå. I tredje fase løftes forhandlingene igjen til sentralt nivå, der Spekter og hovedorganisasjonene forhandler om eventuelle utestående spørsmål. Oppgjøret er ikke ferdig før de sentrale partene lukker tariffavtalene innenfor de ti ulike overenskomstområdene.

Forhandlingene i første fase var ferdig 6. april. Deretter skulle partene forhandle lokalt fram til 3. mai. En avtale for fjoråret var imidlertid ikke sluttført, og måtte først ryddes av veien.

Spørsmålet om pensjon i Den Norske Opera og Ballett hadde ligget uløst i over et år, og var en av de vanskelige sakene partene nå skulle ta fatt på. Mens LO Stat ønsket en hybridordning for pensjonene forlangte arbeidsgiverne og Spekter at den nye pensjonsordningen skulle være en innskuddspensjonsordning. «Skal vi løse dette må vi ha en bevegelse fra arbeidsgiversiden. I verste fall kan dette ende med streik», uttalte Eivind Gran til Dagsavisen (7.4.2016).

En uke senere var partene enige. LO Stat gikk med på å etablere en innskuddspensjonsordning, men fikk Spekter med på «å jobbe for en felles, livsvarig ordning som likestiller kvinner og menn» (Fagforbundet 15.4.2016). Ordningen som er avtalt skal være midlertidig, med reelle forhandlinger i 2018, etter at pensjoner i offentlig og privat sektor er utredet, forsikret forhandlingsleder for LO Stat, Eivind Gran (Fagforbundet 14.4.2016).

De fleste tariffavtalene i Spekter har hatt tradisjonelle ytelsespensjoner. Nye regnskapsregler gjør det vanskelig å videreføre disse. Store foretak som NRK, Posten og andre har gått over til innskuddspensjon. «Ingen har gått foran med hybridene», uttalte Eivind Gran, som mente kultursektoren ble for liten til å ta den kampen alene (Fagforbundet 15.4.2016).

I løpet av mai og juni ble de fleste forhandlingene i Spekter avsluttet. Tre områder gjensto imidlertid til over sommeren. Det var forhandlingene i NSB-området, 13 virksomheter i Spekters overenskomstområde 9, og forhandlingene med legene og Akademikerne i helseforetakene. Meklingen i NSB endte i streik for Norsk Lokomotivmannsforbund da lokførerene ikke fikk inn en bestemmelse om nasjonale kompetansekrav i tariffavtalen. Meklingen for 13 av bedriftene i overenskomstområde 9 ble betegnet som en «monstermekling» (Dagens Næringsliv 9.9.2016). Den omfattet svært kompliserte saker i flere bedrifter, der pensjonsspørsmålet var det vanskeligste.

Partene kom til enighet i meklingen 17. september. Media var mest opptatt av at det ikke ble streik i Vinmonopolet. Hvilken pensjonsordning de ansatte i Spekter-virksomhetene hadde fått, var det få som rapporterte om. LO Stat var imidlertid tilfreds med at organisasjonen fortsatt skulle ha forhandlingsrett i pensjonsspørsmål. I bytte måtte LO Stat gå med på å etablere en innskuddspensjonsordning for nytilsatte i flere av virksomhetene. Partene var imidlertid enige om at pensjonsordningene skal etableres med «kjønnsnøytrale og livslange pensjonsytelser» når lovverket ble endret og la til rette for dette. Dette siste punktet var viktig for LO Stat (FriFagbevegelse 17.9.2016).

Akademikerne og Legeforeningen kom ikke til enighet med Spekter. Legene ønsket å endre arbeidstidsavtalen, og gikk den 7. september ut i streik.

Streiker i 2016

Fram til november 2016 ble det gjennomført sju streiker. I flere av disse arbeidskonfliktene var to eller flere forbund i streik over den samme eller parallelle avtaler.

Fellesforbundet streiket for lokale forhandlinger i hotell- og restaurant

Den 24. april gikk 3 450 medlemmer av Fellesforbundet i hotell- og restaurantbransjen til streik mot NHO Reiseliv. 363 hoteller og restauranter over store deler av landet ble rammet. Den første opptrappingen av streiken skjedde en uke senere da nye 2 447 medlemmer ble tatt ut. Etter flere opptrappinger var 7 263 medlemmer i streik, og over 700 virksomheter rammet, kom partene til enighet den 21. mai under mekling. Streiken handlet først og fremst om retten til lokale lønnsforhandlinger i virksomheter som omfattes av riksavtalen.

NHO Reiseliv avviste det de oppfattet som for høye lønnskrav og krav om lokale lønnsforhandlinger. Arbeidsgiverorganisasjonen ønsket ikke lokale lønnsforhandlinger: «[Næringen] preges av lav organisasjonsgrad, lav tariffavtaledekning og høy turnover. I tillegg er en stor andel ansatte på deltid eller midlertidige kontrakter», påpekte forhandlingsleder i NHO Reiseliv, Jostein Hansen, og viste til at dette fører til at det mange steder ikke er et godt tillitsvalgtapparat til å gjennomføre lokale lønnsforhandlinger (NHOreiseliv.no 25.4.2016).

Fellesforbundet på sin side viste til at NHO var for lokale lønnsforhandlinger og hadde vedtatt dette foran årets tariffoppgjør (Fellesforbundet fakta-ark streik 25.4.2016).

Under streikens gang brøt også arbeidstakerorganisasjonen Parat sine forhandlinger med NHO Reiseliv, og varslet streik på deres avtale som er tilnærmet lik riksavtalen til Fellesforbundet. «Parat støtter Fellesforbundet og deres rettmessige kamp for lokale lønnsforhandlinger», uttalte Parats nestleder, Vegar Einan (Parat.com 4.5.2016). Den 20. mai gikk 192 Parat-medlemmer streik. Dette rammet blant annet virksomheter som leverte mat til flyene på Gardermoen og Flesland.

Da Fellesforbundet og NHO Reiseliv kom til enighet fikk medlemmene et lavlønnstillegg som samlet ga litt mer enn rammen fra frontfaget skulle tilsi. Fellesforbundet vant også fram med kravet om lokale lønnsforhandlinger. Men de store kjedene, som hadde vært negative til lokale forhandlinger på bedriftsnivå, fikk selv rett til å avgjøre om de lokale lønnsforhandlingene skulle skje i hver enkelt bedrift eller samlet og sentralt for hele kjeden (Aftenposten 22.5.2016). «Begge parter har måttet

strekke seg langt», konkluderte NHO-sjef Kristin Skogen Lund. Hun viste til at arbeidstakerne hadde fått rett til lokale forhandlinger, mens arbeidsgiverne hadde sikret kjedevise lokale forhandlinger. «Samtidig vant vi frem med vårt krav om å avvikle ordningen med prosentlønn for servitører, som har vært dyr for enkelte av våre medlemmer», uttalte Skogen Lund (NHO 21.5.2016).

Organisasjonsgraden er lav i hotell- og restaurantbransjen. På det meste var det bare rundt 7,5 prosent av de 95 000 ansatte i bransjen som var i streik. Derfor klarte mange hoteller og restauranter å holde åpent. De ansatte som ikke er i streik har plikt til å utføre sitt vanlige arbeid under streiken dersom virksomheten velger å holde åpent. I tillegg kan leder utføre arbeid som er nødvendig for å holde virksomheten i gang. Dette kan skape uklare situasjoner og føre til påstander om streikebryteri.

Det ble fremmet mange slike påstander under hotell- og restaurantstreiken (NHOreiseliv.no 25.4.2016), og arbeidsgiversiden beskyldte streikevakter for ulovlig å blokkere inn- og utkjøringer til hoteller. LO-advokat Atle Sønsteli Johansen pekte på at det sikkert kunne skje overtramp, men mente begge sider hadde et ansvar. «[Jeg] kunne sikkert sysselsatt ti advokater for å dokumentere de ulovlighetene som har skjedd fra arbeidsgiversiden i denne konflikten», uttalte Sønsteli Johansen (FriFagbevegelse 19.5.2016).

Det er vanlig praksis at partene etter en konflikt legger uenighetene bak seg. I protokollen som ble undertegnet, står det at partene «er enige om å bilegge alle tvister som har oppstått som følge av streiken, herunder rettslige tvister og uenighet knyttet til påstander om boikott/blokade, streikebryteri mm.» (Riksmeklerens møtebok 2016-005).

I ettertid saksøkte imidlertid tre hoteller tillitsvalgte som hadde deltatt i hotellstreiken, med krav om at de skulle bøtelegges for ulovlig boikott (FriFagbevegelse 8.9.2016). Fellesforbundets Terje Fjellum var oppbrakt over at NHO Reiseliv fraskrev seg ansvaret for søksmålet. NHO Reiseliv framholdt at det bare var organisasjonene, det vil si de som var «parter» i avtalen, som var bundet av protokolltilførselen, ikke de enkelte bedriftene (FriFagbevegelse 8.9.2016).

Søksmålet ble trukket tilbake i november da partene kom fram til et forlik der Fellesforbundet sa seg enige i at det hadde forekommet boikott som var rettsstridig, blant annet på grunn av manglende varsling (fellesforbundet.no 17.11.2016).

Streik og lønnsnemnd i ambulansefly

En liten og kort streik ble gjennomført av LO-forbundet Norsk Cockpitforbund i selskapet Lufttransport FW AS, et privat selskap som blant annet driver med ambulanseflygning. I midten av juni ble meklingen mellom partene avsluttet uten resultat før meklingsfristen. Flygerne opplevde at arbeidsgiverne var lite villige til å forhandle, og havnet i en streik de neppe ønsket. «Vi skulle helst sett at vi fant en løsning, men det har ikke vært vilje hos motparten til å komme oss i møte», uttalte Katinka Riksfjord Sporsem i Norsk Cockpitforbund. Forbundet tok ut to medlemmer i streik den 16. og varslet opptrapping med 100 nye medlemmer fra midnatt lørdag 18. juni.

Ved en opptrapping ville i praksis hele flyvirksomheten til Lufttransport, bortsett fra helikopterdelen, blitt lammet. Lørdag kveld innkalte arbeids- og sosialminister Anniken Hauglie partene til et møte for å se om det var vilje til å finne en enighet. Arbeids- og sosialminister slo fast at regjeringen ellers ville

forstå å løse tvisten ved tvungen lønnsnemnd fordi en opptrapping ville føre til at både Svalbard og Finnmark mistet sin ambulansedydekning (NTB Tekst 18.5.2016).

Arbeids- og sosialdepartementet sendte samme kveld ut en pressemelding og informerte om at regjeringen ville foreslå å bruke tvungen lønnsnemnd for å løse konflikten. Hauglie var åpenbart misfornøyd med at partene ikke hadde gjort mer for å komme til enighet i meklingen: «Det kan virke som om partene i denne konflikten har skjøvet ansvaret over på regjeringen. Dette burde vært unngått» uttalte arbeids- og sosialminister Anniken Hauglie (ASD pressemelding 18.6.2016).

Parat og Norsk Transportarbeiderforbund streiket i oljetransport

Natt til 25. juni brøt meklingen om oljetransportavtalen sammen. Norsk Industri hadde forhandlet med Norsk Transportarbeiderforbund (NTF) og Parat om nye avtaler for oljetransporten. Da arbeidsgiverne ikke ville heve minstelønnsatsene brøt de to arbeidstakerorganisasjonene meklingen og tok ut henholdsvis 21 (Parat) og 6 (NTF) medlemmer i streik. Streiken ble trappet opp 29. juni med ytterligere 6 (Parat) og 9 (NTF) medlemmer i streik.

Forhandlingsleder i Norsk Transportarbeiderforbund, Ole Einar Adamsrød, beklaget streiken. Norsk Industri og arbeidsgiverne ville ikke «komme oss i møte og løfte minstelønnsatsene tilsvarende det som skjedde i frontfaget», uttalte Adamsrød til NTB. Han tilføyde at arbeidsgivernes siste tilbud ikke ga en ramme «på nivå med frontfaget» (NTB 25.6.2016). Norsk Industri og arbeidstakerorganisasjonene var uenige om hvordan minstelønnsutviklingen skulle beregnes (NTB 20.6.2016).

Streiken rammet transport av olje og bensin til flyplasser. Problemene for flytrafikken var imidlertid ikke større enn at det meste av trafikken gikk som normalt. «På de fleste av våre innenriksflygninger, fyller vi bare dobbelt opp med drivstoff. Dermed skal vi klare å komme oss av gårde ved å ta i bruk flyplasser hvor det ikke er streik», uttalte Catharina Solli, informasjonssjef i Widerøe, til Bergens Tidende (29.6.2016). Norsk Transportarbeiderforbund mente det foregikk streikebryteri ved Tromsø Lufthavn, og truet med å blokkere flyplassen.

Etter initiativ fra arbeidsgiverne og Norsk Industri ble meklingen tatt opp igjen, og 1. juli ble partene enige (norskindustri.no 1.7.2016). Minstelønnsatsene ble hevet med 2,4 prosent med etterbetaling av lønnstilleggene fra 1. april. Norsk Industri hadde opprinnelig tilbudt 1,6 prosent (Bergens Tidende 1.7.2016). Organisasjonsdirektør i Norsk Industri, Carla Botten-Verboven, var glad for at partene var kommet til enighet, og karakteriserte oppgjøret som «meget vanskelig» (Stavanger Aftenblad 1.7.2016).

Akademikerne og Legeforeningen i sykehusene

Etter brudd i forhandlingene mellom Spekter og Akademikerne i juni, ble meklingen for helseforetakene fastsatt til september. Også her ble det brudd. Partene var uenige om hvordan arbeidstiden til legene skulle planlegges. Legeforeningen ønsket en «rullerende» arbeidsplan, og hevdet dette ville sikre «kollektive arbeidsavtaler» (Akademikerne.no 15.9.2016). Den 7. september gikk 194 medlemmer i Legeforeningen og andre akademikerforeninger til streik. Streiken ble trappet opp tre ganger i løpet av september og tre ganger i oktober før myndighetene grep inn med tvungen lønnsnemnd den 11. oktober, etter fem ukers streik.

Akademikerne framholdt at vaktordningene for leger i sykehus måtte være kollektive «for å sikre et forsvarlig vern av arbeidstakerne», mens de beskyldte Spekter for å ville ha «individuelle ordninger og mer styringsrett» (Akademikerne.no 15.9.2016). Spekter ønsket ingen endringer i tariffavtalen, og mente den gjeldende avtalen ga rom for å planlegge arbeidstiden på flere måter (spekter.no 7.9.2016). Arbeidsgiverforeningen mente at dette var nødvendig for å kunne ivareta kvaliteten i helsetjenestene i ulike avdelinger og institusjoner (spekter.no 22.9.2016).

Spekter ga før streiken ble iverksatt uttrykk for at arbeidsgiversiden ikke ville søke om dispensasjoner under streiken (DN 5.9.2016). Akademikerne og Legeforeningen var derfor svært forsiktige med streikeuttaket, og ved enkelte sykehus ble også noe administrasjonspersonale som var organisert i andre akademikerforbund tatt ut. Streiken kom dermed til å vare lenge før det oppsto fare for liv og helse, og myndighetene grep inn.

EL & IT-forbundet i KS Bedrifts energiverk

Fredag 23. september gikk 14 medlemmer i Fagforbundet og 214 medlemmer i EL & IT-forbundet i streik mot KS Bedrift og de kommunale energibedriftene. YS-forbundet Delta var også med på bruddet, og tok ut to medlemmer i streik. I første omgang ble 16 energibedrifter rammet (NRK 23.9.2016). Tekna, NITO og Maskinistforbundet i Unio valgte å inngå avtale med KS Bedrift (FriFagbevegelse 23.9.2016).

Bakgrunnen for streiken var en endring av arbeidsmiljøloven som gjorde at montører måtte ha sju timer beredskapsvakt for å få én time avspasering, mot tidligere fem timer beredskap. Administrerende direktør i KS Bedrift, Bjørg Ravlo Rydsaa, mente dette var rimelig fordi mer moderne energinett hadde færre feil, og det var dermed mindre belastende å ha beredskapsvakt. Vaktene har mobiltelefon, og trenger ikke lenger holde seg hjemme for å være tilgjengelig, mente hun (Kommunal Rapport 21.9.2016). Arbeidsgiverne pekte også på at belastningen ved å ha vakt varierte mellom landsdeler, og mente tilpasninger kunne løses gjennom lokale avtaler.

EL & IT-forbundet på sin side viste til at forbundet i tariffavtalen med NHO hadde fått beholde den gamle ordningen med én times avspasering for fem timer vakt. Forhandlingsleder Bjørn Fornes i EL & IT-forbundet mente forskjellen på den gamle og den nye beredskapsordningen var omtrent ti hviledager i året (Valdres Pluss 22.9.2016).

Begge parter i konflikten var innstilt på å bruke dispensasjonsordningen for å sikre beredskap ved eventuelt strømbrudd og dermed hindre at manglende strømforsyning satte liv og helse i fare.

Etter fire uker med streik trappet EL & IT-forbundet opp streiken. «Vi har sett oss lei på motpartens manglende vilje til å se løsninger», uttalte forhandlingsleder Bjørn Fornes: «Nå tar vi ut alt og alle». Resultatet var at over 1000 medlemmer i 73 energiselskaper var i streik fra 24. oktober (Numedalsnett 22.10.2016). Avisene varslet om mørklegging ved strømbrudd (Telemarksavisa 24.10.2016). Det ble også resultatet mange steder, etter at store snømengder og vind førte til linjebrydd over store deler av Agder og Telemark. På det meste var 10 000 husstander uten strøm (FriFagbevegelse 7.10.2016). Men EL & IT-forbundet ga dispensasjoner, og retting av skadene etter uværet ble igangsatt (NTB 7.11.2016).

Den 8. november var streiken over. Partene kom til enighet om å gjøre beredskapsvakt frivillig, og overlate til partene i hver enkelt bedrift å inngå avtale om eventuell kompensasjon for beredskapsvakt (Nordlys Pluss 8.11.2016). Dette var ingen full seier for de streikende, men EL & IT-forbundet mente det var «en god løsning» (NTB 8.11.2016).

Industri Energi ville forhandle først i oljeservice

LO-forbundet Industri Energi havnet i september i konflikt med Norsk olje og gass etter at arbeidsgiverne hadde inngått tariffavtale med YS-forbundet SAFE for den samme type personale, og ikke ville tilby Industri Energi en bedre avtale.

I oljeserviceavtalen mellom Norsk olje og gass og Industri Energi er det en bestemmelse som sier at «ingen av partene [kan] inngå nye overenskomster... innen avtalens virkeområde... som avviker fra bestemmelsene i denne avtale» (Arbeidsrettens dom sak 20/2016). Industri Energi mente denne bestemmelsen hindret arbeidsgiverne fra å inngå avtale med SAFE. Norsk olje og gass havnet i mekling med SAFE før Industri Energi. Arbeidsgiverne følte seg da tvunget til å inngå avtale med SAFE.

Industri Energi mente dette var tariffbrudd og brakte saken inn for Arbeidsretten. Meklingen ble utsatt i påvente av Arbeidsrettens dom. Arbeidsretten ga Norsk olje og gass medhold i at avtaleinngåelsen med SAFE, i den aktuelle situasjonen og under lovpålagt mekling, ikke var tariffbrudd. Retten kunne ikke se at Industri Energi hadde benyttet muligheten til å komme før SAFE i mekling, og forbundet måtte dermed selv bære ansvaret for at tariffavtalens bestemmelse ikke kunne oppfylles (Arbeidsrettens dom sak 20/2016).

Partene kom ikke til enighet i meklingen, og Industri Energi tok ut 335 medlemmer i streik den 21. oktober. Mens direktør Karl Eirik Schjøtt-Pedersen i Norsk olje og gass kalte streiken «totalt uansvarlig», ville Industri Energi ikke akseptere «at et lite forbund som Safe med 600 medlemmer skal diktere [avtalen for] 6000 Industri Energi-medlemmer» (Industri Energi 21.9.2016). Selv om striden sto om penger, sto den også om førsteretten til å inngå avtale i et tariffområde med to parallelle tariffavtaler.

Streiken varte til 11. oktober. Da kom partene til enighet gjennom forhandlinger. Forhandlingsleder i Industri Energi, Ommund Stokka, mente resultatet ga en «formidabel økning» for fagarbeiderne, og ga indirekte SAFE skylden for at avtalen ikke ble bedre (Industri Energi 11.10.2016). Arbeidsgivernes forhandlingsleder, Jan Hodneland, var glad streiken var over, og sa at løsningen innebar en «omdisponering av lønnsmidler» (Offshore 11.10.2016).

I løpet av streiken var rundt 300 medlemmer i streik i oljeserviceselskaper som Schlumberger Norge AS, Baker Hughes Norge AS og Halliburton AS. Som følge streiken ble litt under 600 personer permittert i Norsk olje og gass' medlemsbedrifter. Også Rederiforbundet varslet permitteringer (Norsk olje og gass 11.10.2016).

Togførere i streik i NSB

Morgenen den 29. september var det mange som ble stående og vente lenge på togperrongen. Norsk Lokomotivmannsforbund var gått til streik mot NSB og CargoNet, og flere morgentog var innstilt.

Det første streikeuttaket var på 71 lokførere. Dette førte til at nærtrafikken på Østfoldbanen inn til Oslo stoppet helt opp. Arbeidsgiver ville ikke søke dispensasjoner. De påfølgende opptrappingene av streiken ble derfor beskjedne. Totalt ble 124 lokomotivførere tatt ut i streik.

I februar varslet regjeringen at en rekke jernbanestrekninger skulle legges ut på anbud. Da ble det klart at nasjonale og utenlandske selskaper med egne sertifiseringsregler for togførere kunne komme inn på norske spor. Norsk Lokomotivmannsforbund streiket for å få arbeidsgiverne i NSB og CargoNet til å forplikte seg til å opprettholde en felles nasjonal standard for lokomotivførerutdanningen. Lokomotivmannsforbundet mente EU-reguleringen var for svak og at det var behov for en klar norsk kompetansestandard. Forbundet ville ha dette inn i tariffavtalen. Lokomotivmannsforbundet ønsket også at tariffavtalen skulle gi større sikkerhet for fulle stillinger for å unngå uønsket deltid, og en regulering av såkalt delt dagsverk (to arbeidsperioder med et opphold mellom øktene).

Arbeidsgiverorganisasjonen Spekter og NSB og CargoNet mente bestemmelser om kompetansekrav ikke hørte hjemme i en tariffavtale, men burde reguleres av myndighetene. Spekter uttalte ved streikestart at myndighetene allerede var i ferd med å utforme slike kompetansekrav (Spekter 29.9.2016).

Streiken ble langvarig. Da togene på Østfoldbanen hadde stått i nesten fire uker kom partene sammen til mekling etter at Norsk Lokomotivmannsforbund hadde lagt fram et forslag til løsning. «Vi tenker litt nytt og annerledes», uttalte forbundsleder Rolf Ringdal, men understreket at forbundet ikke ville gi opp kravet til kompetanse og en nasjonal standard for lokførerutdanningen (NRK 25.10.2016).

Verken frivillig eller tvungen mekling førte fram. Den 28. oktober valgte Norsk Jernbaneforbund å gå ut med aktiv støtte til lokførerne. Dersom partene i togstreiken ikke kom til enighet i løpet av den forestående helgen ville Jernbaneforbundet bryte samarbeidet med NSB om omstilling av virksomheten. Dette kunne føre til forsinkelse av arbeidet (FriFagbevegelse/NTB 28.10.2016). Også på svensk side ble det snakket om støtteaksjoner. Norsk Lokomotivmannsforbund vurderte å be det svenske forbundet Seko om å gjennomføre sympatiaksjon til støtte for de norske kollegene. Dette kunne komme til å ramme det NSB-eide togselskapet Tågkompaniet i Sverige (Sekotidningen 28.10.2016). Streiken var over noen dager senere, og ingen av sympatiaksjonene ble iverksatt.

Det var mange som pekte på samferdselsminister Ketil Solvik-Olsen, og mente han satt på løsningen av konflikten. En regulering av kompetansekrav burde utformes i lovverket, ikke i tariffavtalene mente mange. Ministeren avviste å blande seg inn i forholdet mellom partene før de, med riksmeklerens hjelp, etter en måneds streik sendte en felles henvendelse til samferdselsministeren. Da kom det en løsning på bordet som både NSB og Lokomotivmannsforbundet var fornøyd med. Den 30. oktober var streiken over, og staten hadde forpliktet seg til å etablere en nasjonal standard for lokførerkompetansen, basert på læremålene ved Norsk jernbaneskole.